

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

А.О. Осипов

ФІЛОСОФІЯ

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ**

А.О. ОСИПОВ

ФІЛОСОФІЯ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ**

Дніпропетровськ
2014

УДК 101
ББК 87.3
О 75

Рецензент:

В.А. Полторак, доктор філософських наук, професор.

Осипов А.О.

О 75 **Філософія: навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форм навчання / А.О. Осипов.** – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – 60 с.

ISBN 978-966-434-311-1

Навчально-методичний посібник з дисципліни «Філософія» містить тестові завдання, рекомендації щодо написання рефератів і контрольних робіт для студентів денної та заочної форм навчання, список літератури.

Розраховано на викладачів та студентів усіх напрямів підготовки, що вивчають дисципліну «Філософія».

**УДК 101
ББК 87.3**

© А.О. Осипов, 2014

© Дніпропетровський університет

ISBN 978-966-434-311-1

імені Альфреда Нобеля, оформлення, 2014

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тестові завдання	5
Відповіді на тестові завдання	16
Методичні рекомендації щодо написання рефератів з філософії	19
Методичні рекомендації і тематика контрольних робіт з дисципліни «Філософія» для студентів денної та заочної форм навчання	31
Література.....	49
Словник термінів.....	50

ВСТУП

Сучасний етап розвитку України потребує висококваліфікованих, професійно підготовлених фахівців, здатних плідно працювати в різних сферах суспільного життя. Це не лише тільки грамотні виконавці вказівок та інструкцій, але передусім люди, які творчо мислять та працюють, морально розвинуті з відповідним світоглядом. Єдиний засіб вироблення такого світогляду – засвоєння вищих досягнень світової та вітчизняної філософської культури.

Філософія – світоглядне знання. Світогляд – це найзагальніше усвідомлення людиною навколишнього світу, свого місця в ньому, свого ставлення до цього світу і до самого себе, своїх претензій, намірів та шляхів реалізації цих намірів.

В останні роки створюються сприятливі умови для повернення філософії до її нормального статусу. З метою підвищення ролі діалектики та синергетики у створенні обставин для творчого мислення в наукових колективах, студентських та аспірантських аудиторіях, підготовлено цей посібник.

Включення до посібника методичних матеріалів, тестових завдань, списку рефератів, методичних рекомендацій щодо виконання контрольних робіт з дисципліни «Філософія» дає змогу фіксувати рівень узагальнення матеріалу при підготовці до іспитів.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Варіант №1

Дайте правильну відповідь.

1. ІСТОРИЗМ ФІЛОСОФСЬКОГО ЗНАННЯ ПОЛЯГАЄ:

- 1) в обґрунтуванні історичних подій;
- 2) вивченні сутнісного значення історії;
- 3) орієнтації на історичні факти.

2. СВИТОГЛЯД – ЦЕ:

- 1) сукупність знань про навколишній світ та людину;
- 2) система принципів, ідеалів, цінностей та вірувань;
- 3) сукупність моральних норм, засвоєних людиною.

3. ТЕХНОКРАТИЗМ – ЦЕ УЯВЛЕННЯ:

- 1) про негативну роль техніки в історичному процесі;
- 2) вирішальну роль науки в історичному розвитку;
- 3) вирішальну роль людини в історичному розвитку;
- 4) універсальність техніки у розв'язанні суспільних проблем.

4. ЛОГІКА – ЦЕ ВЧЕННЯ:

- 1) про пізнання;
- 2) закони мислення;
- 3) буття.

5. СИМВОЛІЧНИЙ СВІТ Г. СКОВОРОДИ – ЦЕ:

- а) книга природи;
- б) Біблія;
- в) культура;
- г) наука.

6. У СУПЕРЕЧЦІ ПРО УНІВЕРСАЛІЇ СЕРЕДНЬОВІЧНІ НОМІНАЛІСТИ СТВЕРДЖУВАЛИ, ЩО:

- а) ідея загального (поняття) передре речі;
- б) ідея речі не відповідає матеріальному втіленню;
- в) ідея ідентична речі, а «імена після речей»;
- г) реальними є лише одиничні речі.

7. ЯКЩО ДАВНЬОГРЕЦЬКА ФІЛОСОФІЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ З _____, ТО УКРАЇНСЬКА ФІЛО-

СОФІЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ З _____
_____.

8. НАВЕДІТЬ ВИЗНАЧЕННЯ.
КОНЦЕПЦІЯ ЦЕ – _____.

9. СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ФІЛОСОФІЇ ВИРІШУЄ ПИ-
ТАННЯ _____.

10. ЗНАЙДІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ ПРИЗВИЩЕМ
АВТОРА І ЙОГО ФІЛОСОФСЬКОЮ КОНЦЕПЦІЄЮ.

1. Лао-цзи.	а) вчення про світ ідей;
2. Платон.	б) вчення про першодвигун
(ідею Бога);
3. Арістотель.	г) вчення про «не-діяння»;
	д) вчення про конкретне.

Відповідь. 1 _____; 2 _____; 3 _____.

11. ЗНАЙДІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ МОЖЛИВОСТЯ-
МИ І ФУНКЦІЯМИ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОМУ МЕТОДУ.

1. Дає можливість.	б) структурування;
2. Не дає можливості.	в) редукування;
	г) прочитання.

Відповідь.

12. ВИСЛОВІТЬ СВОЮ ДУМКУ ЩОДО ТЕЗИ ПЛАТОНА:

«...для начала должно разграничивать вот какие две вещи: что есть вечное, не имеющее возникновения бытие, и что есть вечно возникающее, но никогда не сущее».

Варіант № 2

Дайте правильну відповідь.

1. ФІЛОСОФСЬКІ ЗНАННЯ СПРЯМОВАНІ:

- а) на вивчення людини як даності;
- б) з'ясування історичних фактів;
- в) з'ясування відношення «людина—світ».

2. СВИТОГЛЯД РОЗКРИВАЄТЬСЯ:

- а) у практично-теоретичній діяльності;
- б) науковій діяльності;
- в) ціннісно-моральних засадах.

3. НАТУРФІЛОСОФІЯ – ЦЕ:

- а) філософія природи;
- б) наука про універсальні закони;
- в) вчення про надприродне.

4. КИЇВСЬКА СВИТОГЛЯДНА ШКОЛА ХХ СТ. – ЦЕ ТЕНДЕНЦІЯ:

- а) до гуманізму;
- б) технократизму;
- в) сцієнтизму.

5. ОСОБЛИВІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СВИТОГЛЯДНОГО МЕНТАЛІТЕТУ ПОЛЯГАЄ:

- а) в атеїзмі;
- б) кордоцентризмі;
- в) трансценденталізмі;
- г) індивідуалізмі.

6. НАВЕДІТЬ ВИЗНАЧЕННЯ. ЗАКОН ЦЕ – _____.

7. У СУПЕРЕЧЦІ ПРО УНІВЕРСАЛІЇ СЕРЕДНЬОВІЧНІ РЕАЛІСТИ СТВЕРДЖУВАЛИ, ЩО:

- а) ідея загального (поняття) переує речі;
- б) реальні лише одиничні речі, а «імена після речей»;
- в) ідея речей не відповідає їх матеріальному втіленню;
- г) ідея ідентична речі.

8. ВПЕРШЕ В ЦЕНТР ФІЛОСОФІЇ ПРОБЛЕМУ ЛЮДИНИ ЯК МОРАЛЬНОЇ ІСТОТИ СТАВИТЬ:

- а) Протагор;

- б) Платон;
- в) Сократ;
- г) Зенон.

9. ЗНАЙДІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ СВІТОГЛЯДОМ І ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКАМИ.

1. Міфологічний світогляд.	а) антропоморфізм;
2. Релігійний світогляд.	б) науковість;
3. Філософський світогляд.	в) віра в Бога;
	г) теоретичність;
	д) практичність.

Відповідь. 1 _____; 2 _____; 3 _____.

10. ЗНАЙДІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ МОЖЛИВОСТЯМИ І функціями ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО МЕТОДУ.

1. Дає можливість.	а) пізнання;
2. Не дає можливості.	б) редукування;
	в) прочитання;
	д) структурування;
	е) порівняння.

11. АКСИОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ФІЛОСОФІЇ ВИРІШУЄ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ _____

12. ВИСЛОВІТЬ СВОЮ ДУМКУ ЩОДО ТЕЗИ ДЕМОКРИТА:

«Тому, хто буде влаштовувати над іншими, належить спочатку влаштовувати над собою».

Варіант № 3

Дайте правильну відповідь.

1. СПЕЦИФІКУ ФІЛОСОФСЬКИХ РОЗДУМІВ ОБҐРУНТОВУЄ:

- а) конкретний зміст;
- б) універсальний характер;
- в) конкретно-науковий зміст;
- г) релігійний зміст.

2. ЕСТЕТИКА – ЦЕ ВЧЕННЯ:

- а) про моральні закони;
- б) про прекрасне;
- в) про буття;

3. УСТАНОВІТЬ ПРАВИЛЬНУ ПОСЛІДОВНІСТЬ ОСНОВНИХ СТАДІЙ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ:

- а) релігійна свідомість;
- б) філософська свідомість;
- в) міфологічна свідомість.

4. ДЛЯ ФІЛОСОФІЇ ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА ХАРАКТЕРНИМ Є:

- а) метафізичність;
- б) теоцентризм;
- в) раціоналізм;
- г) креаціонізм.

5. ЩО Є ОСНОВОЮ АНТЕЇЗМУ ЯК СВІТОГЛЯДНОГО МЕНТАЛІТЕТУ?

- а) прояв раціональності;
- б) емоційно-шанобливе ставлення до землі;
- в) культ язичницьких богів.

6. ПРЕДСТАВНИК ФІЛОСОФІЇ ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ:

- а) Дрогобич;
- б) Прокопович;
- в) Юркевич;
- г) Шинкарук.

**7. ДАЙТЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ.
БУТТЯ – ЦЕ _____.**

**8. ЯКУ ФУНКЦІЮ ФІЛОСОФІЇ ВІДОБРАЖЕНО У
ВИСЛОВЛЮВАННІ Б. РАССЕЛА?**

« ... Обстоятельства жизни людей во многом определяют их философию, но и наоборот, их философия во многом определяет эти обстоятельства».

**9. ЗНАЙДІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ ФІЛОСОФСЬКОЮ
КОНЦЕПЦІЄЮ ТА ЇЇ ЗАСНОВНИКОМ.**

1. Анаксимандр.	а) закон збереження матерії;
2. Дж. Бруно.	б) вчення про нескінченність світів у Всесвіті;
3. Арістотель.	в) перша геометрична модель Всесвіту;
	г) вчення про конкретне, яке сприймається чуттєво.

Відповідь: 1 ____; 2 ____; 3 ____.

**10. ЗНАЙДІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ МОЖЛИВОСТЯМИ І
ФУНКЦІЯМИ КОМПАРАТИВНОГО МЕТОДУ.**

1. Дає можливість.	а) пізнання;
2. Не дає можливості.	б) редукування;
	в) прочитання;
	д) структурування;
	е) порівняння.

Відповідь.

**11. СВИТОГЛЯДНА ФУНКЦІЯ ФІЛОСОФІЇ ВИРІШУЄ
ПИТАННЯ _____.**

**12. ІНСТРУКЦІЯ: ВИСЛОВІТЬ СВОЮ ДУМКУ ЩОДО
ТЕЗИ ДЕМОКРИТА: «Лучше надежды образованных, чем богатство невежд».**

Варіант № 4

Дайте правильну відповідь.

1. ФІЛОСОФСЬКІ ПИТАННЯ МАЮТЬ:

- а) практичне значення;
- б) теоретичне значення;
- в) практично-теоретичне значення;
- г) художнє значення.

2. ОНТОЛОГІЯ – ЦЕ ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ:

- а) про цінності;
- б) про доведення;
- в) про буття;
- г) про ідеї.

3. ТЕХНОФОБІЯ – ЦЕ:

- а) реалістична оцінка техніки;
- б) гуманістична оцінка техніки;
- в) емоційно-упереджена оцінка техніки.

4. СТАВЛЕННЯ П. ЮРКЕВИЧА ДО РЕЛІГІЇ МАЄ ФОРМУ:

- а) заперечення;
- б) апології;
- в) критики.

5. «ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ» Г. СКОВОРОДИ – ЦЕ ПРОБЛЕМА:

- а) умов пізнання світу;
- б) умов можливості людського щастя;
- в) людського уявлення;
- г) чистого ідеалізму.

6. ВИЗНАЧТЕ ПОНЯТТЯ: СУБСТАНЦІЯ – ЦЕ _____

7. ТЕОРІЮ ПРИРОДНОГО ПРАВА РОЗРОБИВ:

- а) Гельвецій;
- б) Ламетрі;
- в) Гердер;
- г) Локк.

8. ЗНАЙДІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ МЕТОДОМ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ І ЙОГО АВТОРОМ.

1. Метод індукції.	а) Гуссерль;
2. Метод редукції.	б) Бекон;
3. Герменевтичний метод.	в) Гегель;
	г) Гадамер.

Відповідь: 1 ____; 2 ____; 3 ____.

9. ЗНАЙДІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ ФІЛОСОФСЬКОЮ КОНЦЕПЦІЄЮ ТА ЇЇ АВТОРОМ.

1. Кант.	а) філософія Абсолютної ідеї;
2. Гегель.	б) моральна філософія;
3. Маркс.	в) філософія «серця»;
	г) релігійна філософія;
	д) діалектичний матеріалізм.

Відповідь: 1 ____; 2 ____; 3 ____.

10. ЗНАЙДІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ МОЖЛИВОСТЯМИ І ФУНКЦІЯМИ СИСТЕМНО-СТРУКТУРНОГО МЕТОДУ:

1. Дає можливість.	а) пізнання;
2. Не дає можливості.	б) редукування;
	в) прочитання;
	г) структурування;
	д) порівняння.

Відповідь: 1 ____; 2 ____; 3 ____.

11. ДОПОВНІТЬ ПОНЯТТЯ. МЕТОДОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ФІЛОСОФІЇ ВИРІШУЄ ПИТАННЯ _____.

12. ВИСЛОВІТЬ СВОЮ ДУМКУ ЩОДО ТЕЗИ ПІФАГОРА: «Будь другом істини до мученичества, но не будь ее защитником до нетерпимости».

Варіант № 5

Дайте правильну відповідь.

1. ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА СПИРАЄТЬСЯ:

- а) на віру в потойбічний світ;
- б) на емоційно-чуттєвий стан людини;
- в) на критичні роздуми про світ та людину.

2. КОНЦЕПЦІЯ «СПОРІДНЕНОЇ ПРАЦІ» СКОВОРОДИ – ЦЕ ВЧЕННЯ:

- а) про умови можливості людського щастя;
- б) ієрархію світобудови;
- в) першооснову світу;
- г) дві натури і три світи.

3. СВИТОГЛЯД ВІДОБРАЖАЄ:

- а) одну з галузей наукового знання;
- б) одну з форм людської свідомості;
- в) одну з форм чуттєвого сприйняття світу;
- г) одну з форм раціонального пізнання світу.

4. ГНОСЕОЛОГІЯ – ЦЕ ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ:

- а) про непізнаванність буття;
- б) знання взагалі;
- в) пізнання світу;
- г) раннє християнство.

5. ФУНДАТОР СУЧАСНОГО ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ:

- а) С. К'єрк'єгор;
- б) З. Фройд;
- в) Ф. Ніцше;
- г) Ж.-П. Сартр.

6. АНТИЧНИЙ ФІЛОСОФ – АВТОР ВИСЛОВУ: «У ТУ Ж САМУ РІЧКУ ДВІЧІ НЕ ВІЙДЕШ»:

- а) Піфагор;
- б) Геракліт;
- в) Платон;
- г) Фалес.

7. ДОПОВНІТЬ ВИСЛІВ. ЯКЩО ДАВНЬОГРЕЦЬКА ФІЛОСОФІЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ З _____, ТО

УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФІЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ З _____
_____.

8. ВИЗНАЧТЕ ПОНЯТТЯ. РАЦІОНАЛІЗМ ЦЕ – _____
_____.

9. ЗНАЙДІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ ФІЛОСОФСЬКОЮ КОНЦЕПЦІЄЮ І ЇЇ АВТОРОМ.

1. Юркевич.	а) філософія Абсолютної ідеї;
2. Бекон.	б) метод індукції;
3. Гадамер.	в) філософія «серця»;
	д) релігійна філософія;
	е) герменевтичний метод.

Відповідь: 1 _____; 2 _____; 3 _____.

10. ЗНАЙДІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ МОЖЛИВОСТЯМИ І ФУНКЦІЄЮ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО МЕТОДУ.

1. Дає можливість.	а) пізнання;
2. Не дає можливості.	б) редукування;
	в) прочитання;
	г) структурування;
	д) порівняння.

Відповідь: 1 _____; 2 _____; 3 _____.

11. ДОПОВНІТЬ ПОНЯТТЯ. ІНТЕГРАТИВНА ФУНКЦІЯ ФІЛОСОФІЇ ВИРІШУЄ ПИТАННЯ _____
_____.

12. ПОЯСНІТЬ ДУМКУ ГЕРАКЛІТА: «Гомер был не прав, молясь, чтобы борьба исчезла с лица земли; ибо если бы его молитва исполнилась, все вещи погибли бы».

ІНСТРУКЦІЯ ЩОДО ВИКОНАННЯ ТЕСТОВОГО ЗАВДАННЯ

Тест складається з 12 завдань різного рівня складності. Оскільки ваша оцінка залежатиме від кількості правильних відповідей, постарайтеся відповісти на кожне питання.

На виконання комплекту завдань відведено 30 хв.

Система оцінювання тестового завдання.

У таблиці, яку наведено нижче, показано співвіднесеність оцінок 12-бальної та 4-бальної вітчизняної шкали оцінювання знань. Сутність цієї методики полягає у тому, що кожний варіант комплекту завдань містить **12 завдань у тестовій формі**, диференційованої складності.

Відповідність оцінок за 12-бальною шкалою і 4-бальною вітчизняною шкалою

4-бальна шкала	12-бальна шкала	Комплект тестових завдань
Незадовільно	1	№1
	2	№2
	3	№3
Задовільно	4	№4
	5	№5
	6	№6
Добре	7	№7
	8	№8
	9	№9
	10	№10
Відмінно	11	№11
	12	№12

1. Перші шість завдань (1–6) відповідають найбільш низькому **ознайомчо-орієнтаційному рівню** сформованості знань. Завдання цієї групи дозволяють виявити знання таких навчальних елементів дисципліни, як *основні категорії, терміни, поняття та визначення*. Це – «завдання на трійку».

2. Наступні чотири завдання (7–10) передбачають контроль сформованості знань більш високого **понятійно-аналітичного рівня**, який передбачає обізнаність щодо *основних співвідношень, законів, концепцій, правил, гіпотез, теорій, логічних залежностей*. Це – «завдання на четвірку».

3. Тестові завдання (11–12) є найбільш складними – це «завдання на п'ятірку». Вони контролюють **продуктивно-синтетичний**

рівень сформованості знань, який передбачає знання та вміння *використовувати на практиці алгоритми діяльності*.

За правильне вирішення кожного з 12 завдань варіанта студент отримує 1 бал, за неправильне — 0 балів. Загальна оцінка — це проста сума балів, отриманих за виконання окремих завдань. Таким чином, для отримання високої оцінки рівноцінно необхідно правильно вирішувати як складні, так і легкі завдання. Іншими словами, той, хто не виконує складні завдання, але не може виконати і простих, не заслуговує на високу оцінку.

ВІДПОВІДІ НА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Варіант № 1

1. б.
2. б.
3. г.
4. б.
5. б.
6. г.

7. Якщо давньогрецька філософія починається з **натурфілософії**, то українська — з **антропології**.

8. Концепція — це головна думка, концентрація змісту, головна точка зору.

9. Соціальна функція філософії вирішує питання розробки всезагальних концепцій інтеграції та консолідації людської спільноти. Таким чином, філософія допомагає людині в періоди нестабільності суспільства.

10.

- 1 — г;
- 2 — а;
- 3 — б.

11.

- 1 — б.

12. Відкрита відповідь.

Варіант № 2

1. в.
2. в.
3. а.
4. а.
5. а, б, г.

6. Закон — це внутрішні, стійкі, необхідні, суттєві зв'язки, які повторюються.

7. а.

8. в.

9.

1 — а;

2 — в;

3 — г.

10.

1 — в.

11. Аксіологічна функція філософії — це система оцінювання об'єкта з точки зору соціальних, моральних, естетичних та ідеологічних цінностей. Ця функція особливо необхідна під час перехідних станів суспільства.

12. Відкрита відповідь.

Варіант № 3

1. б.

2. б.

3. а, в, б.

4. в.

5. б.

6. а.

7. Буття — це об'єктивна реальність, яка існує незалежно від свідомості людини.

8. Світоглядна.

9.

1 — а, в.

2 — б;

3 — г.

10.

1 — д.

11. Світоглядна функція філософії вирішує питання створення системи поглядів про світ та місце людини в ньому з раціональних та понятійних позицій.

12. Відкрита відповідь.

Варіант № 4

1. в.

2. в.

3. в.

4. б.

5. б.

6. Субстанція — це деякий первінь чи першооснова, об'єктивна реальність.

7. г.

8.

1 — б;

2 — а;

3 — г.

9.

1 — б.

2 — а.

3 — д.

10.

1 — г.

11. Розробка всезагальних, окремих та загальнонаукових методів пізнання. Розробляє фундаментальні принципи пізнання, досліджує найбільш загальні шляхи та способи пізнання світу.

12. Відкрита відповідь.

Варіант № 5

1. в.

2. а.

3. б.

4. в.

5. а.

6. б.

7. Якщо давньогрецька філософія починається з **натурфілософії**, то українська філософія починається з **антропології**.

8. Рационалізм — це напрямок в теорії пізнання, який висуває як найбільш достовірне пізнання за допомогою розуму.

9.

1 — в;

2 — б;

3 — д.

10.

1 — а.

11. Інтегративна функція філософії вирішує питання зведення до єдиної цілісної системи знань, які містять окремі дисципліни.

12. Відкрита відповідь.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТІВ З ФІЛОСОФІЇ

Вища освіта, яку здобував студент, передбачає не лише систему спеціальних (професійних) знань, а і певну систему гуманітарних знань, яка дає можливість розвинути творче мислення і, головне, навчитися здобувати знання самостійно. Важливою формою розвитку таких якостей є *самостійна наукова робота студентів*, зокрема підготовка **рефератів**. Тут проявляється ступінь оволодіння теоретичними положеннями гуманітарних наук: філософії, культурології, релігієзнавства, психології, навички опрацювання літературних джерел.

Реферат (від латинської *referre* – «*доповідати*», «*повідомляти*») – це один із початкових елементів навчальної підготовки студента, який дає можливість першої спроби самостійної розробки однієї з конкретних тем певного курсу гуманітарних дисциплін.

Написання реферату потребує від студента *понятійно-аналітичного* рівня сформованості знань, тобто він повинен мати чітке уявлення та поняття щодо навчального об'єкта, здатен здійснювати смислові виділення, пояснення, аналіз, перенесення раніше засвоєних знань на типові ситуації.

Результатом аналітичної роботи над рефератом є також доповідь, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи. Важливо зазначити, що у рефераті необхідно не лише висвітлити відповідну наукову інформацію (скорочено переказати зміст первинного документа чи його частини), а й показати своє ставлення до неї – *висновки*. У рефераті також відображається *продуктивно-синтетичний* рівень сформованості знань, коли особа здатна здійснювати синтез, генерувати власні уявлення, переносити раніше засвоєні знання на нетипові, нестандартні ситуації.

За допомогою рефератів студент глибше осягає найбільш складні проблеми гуманітарних наук (психології, релігієзнавства, філософії та культурології). Підготовка рефератів сприяє формуванню загальнокультурного рівня студентів, закріплює гуманітарні знання, розвиває вміння самостійно аналізувати різноманітні суспільно-політичні та культурні явища сучасності, навчає вести науково обгрунтовану полеміку з питань культури, релігії, філософії.

Реферат демонструє ерудицію дослідника, його вміння самостійно аналізувати, систематизувати, класифікувати та уза-

гальнювати суттєву наукову інформацію. Реферат може містити аналіз і критику відповідних наукових теорій.

Основні вимоги до реферату:

- повнота відображення змісту статті чи кількох праць за темою;
- відповідність основних тез і положень змісту статті;
- визначення методики, яку використовують автори статей, обраних для реферування;
- відповідність висновків автора поставленим завданням (чи досягнуто мету дослідження).

Етапи роботи з написання рефератів:

- вибір теми;
- пошук та опрацювання матеріалу;
- складання плану роботи;
- викладення та оформлення результатів дослідження у тексті реферату;
- усна доповідь реферату.

Вибір теми. Це один із найбільш відповідальних етапів, який визначає успішність подальшої дослідницької діяльності студента. Однією з бажаних вимог до обраної теми — є збіг її практичної чи теоретичної значущості й актуальності з особистою значущістю. Така вимога передбачає наявність у студента необхідних знань із тим, щоби знайти та обґрунтувати підхід до розробки даної проблеми.

Проблематика рефератів — це найбільш актуальні теми. У них на підставі ретельного аналізу і узагальнення наукового матеріалу зіставляються різні погляди авторів і визначається власна позиція студента з викладом відповідних аргументів.

Прийняттю рішення щодо вибору теми передують попередня робота з викладачем. Разом із цим студент має пам'ятати, що, чим оперативніше буде здійснено вибір теми, тим більше часу він має для її дослідження та текстового оформлення реферату.

Тему реферату студент може обрати самостійно та узгодити з викладачем або обрати зі списку тем, рекомендованих кафедрою.

Збір матеріалу

Роботу над рефератом варто починати:

- із загального ознайомлення з темою шляхом прочитання відповідного розділу підручника, конспектів лекцій для отримання загального уявлення про тему;

– вивчення літературних джерел як рекомендованих кафедрою, так і підібраних самостійно;

– вивчення обраної проблематики у фахових виданнях.

Після вибору теми складається попередній план роботи, який бажано узгодити з викладачем та визначити літературу (першоджерела та критичну літературу – статті та підручники), яку необхідно вивчити.

Пошук та освоєння необхідних літературних джерел – це творчий процес. Уміння самостійно визначати напрямок пошуку наукових творів, документів, використовувати предметні та алфавітні каталоги наукових бібліотек, бібліографічні довідники, що сприяє формуванню професійних якостей спеціаліста. Кваліфіковану консультацію з питань вибору літератури студент може також отримати в бібліотеці університету чи будь-якій іншій науковій бібліотеці.

Оскільки до списку тем рефератів викладач завжди пропонує список рекомендованої літератури, то бажано, у першу чергу, ознайомитися зі списком літератури, а вже потім звертатися до бібліотечного каталогу, орієнтуючись на власні уподобання. Спочатку необхідно попередньо проглянути відібрану літературу, щоб визначити, яку статтю чи книгу обрати для більш детального вивчення. Для розкриття теми необхідно користуватися мінімум трьома джерелами. Усі бібліографічні дані щодо статей та книг (прізвища та ініціали авторів, назви робіт, місце та рік видання) доцільно записати на окремі картки. Ця навичка знадобиться у підготовці до написання курсової чи дипломної роботи. Обрана література ґрунтовно вивчається. Необхідний матеріал слід виписувати окремо з кожного питання плану, щоби його можна було легко перегрупувати залежно від логіки побудови роботи. Обов'язково фіксується джерело, що полегшує оформлення роботи.

Викладення та оформлення результатів дослідження.

Після вивчення літератури, за допомогою викладача, уточнюється первинний план і остаточний варіант береться за основу текстового оформлення роботи.

Традиційно структура реферату (курсорової та дипломної роботи) включає такі елементи:

1. Заголовок (назва)

Приклад.

«Основні напрями сучасного ісламу. Іслам і сьогодні».

Назва є коротким формулюванням, яке відображає тему, ідею, предмет дослідження і формулюється з урахуванням ви-

мог до самостійної роботи студента. Заголовок виноситься на титульний аркуш реферату. На титульному аркуші студент указує також назву університету, кафедри, своє прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали викладача, дату подання роботи.

2. План – це система заголовків частин роботи із зазначенням сторінок, на яких вони розміщені. План є інформативним елементом, оскільки дає коротке уявлення про проблематику, що розробляється, про логіку викладення та актуальність, наукову і практичну значущість обраної теми. План розміщується на початку (після титульного аркуша) чи у кінці роботи.

Наприклад.

Тема: *«Основні напрями сучасного ісламу. Іслам і сьогодення».*

План

1. Вступ 1.

2. Сучасний ісламський фундаменталізм 2.

3. Ісламський екстремізм 3.

4. Ісламський тероризм 7.

5. Висновки 10.

3. Вступ містить обґрунтування практичної і теоретичної актуальності проблеми, визначеної для вивчення. У вступі необхідно сформулювати основне питання дослідження цілі та завдання, які випливають з нього. Вирішення цих цілей та завдань дозволить реалізувати основну мету дослідження. У вступі доцільно також обговорити термінологічні особливості роботи з тим, щоби попередити неадекватне її прочитання.

4. Основний зміст – це та частина роботи, у межах якої реалізуються дослідницькі завдання, що сформульовані у вступі. Тут важливо витримати послідовність викладення, логічну коректність та здатність довести (проаналізувати) положення, що висуваються для доведення чи аналізу.

Увага в рефераті акцентується на нових відомостях, визначається доцільність звертання до тих чи інших проблем, книг чи статей.

Необхідно вживати терміни, властиві філософській науці, уникаючи незвичних понять і символів, складних граматичних зворотів. Для цього доцільно на початку дослідження опрацювати специфічні терміни, використовуючи спеціальні словники. Рекомендується також включати до реферату схеми і таблиці,

якщо вони допомагають розкрити основний зміст проблеми і скорочують обсяг реферату.

Обов'язково! Назви пунктів «*Плану*», мають бути винесені як заголовки на початку кожного параграфу в основному тексті роботи. А номери сторінок, на яких міститься текст кожного параграфу, зазначаються у «*Плані*».

Зміст реферату має повністю відповідати обраній темі (тому *аспекту* однієї з проблем, наприклад, релігієзнавства, який міститься у назві теми).

Наприклад, якщо тема звучить «*Основні напрями сучасного ісламу. Іслам і сьогодення*», то треба розкрити саме **сучасні** проблеми цієї релігії, а не давати детальний огляд історії її виникнення і характеристику культової практики. Або тема «*Характеристика напрямків в буддизмі: хінаяна (тіхеравада), махаяна, тантризм, дзен-буддизм*» не потребує розгорнутого аналізу міфологічних сюжетів раннього буддизму, а повинна бути розкрита з точки зору визначення **відмінностей** між відповідними релігійними течіями.

Тому треба звертати увагу на **формулювання** теми.

5. Висновки. У висновках підбивається підсумок дослідження, тобто він містить отримані висновки як вирішення тих завдань, які були сформульовані у вступі. Студент може охарактеризувати перспективи подальшої розробки теми, а також показати проблеми, які виходять за межі дослідження – мають самостійне значення та значний інтерес.

6. Бібліографія – це список літератури, що містить джерела, які були використані у роботі над темою та підпорядковані посилання. Бібліографія становить науковий інтерес, оскільки містить інформацію про джерела, що мають відношення до дослідження.

Правила оформлення та зразки бібліографічних описів

Особливу увагу слід приділити оформленню науково-довідкового апарату і насамперед підпорядкованих виноскам (унизу сторінки, під рискою). Виноска повинна бути повною: із зазначенням прізвища та ініціалів автора, назви книги, місця і року її видання, сторінок цитування. Для статей із журналів, збірників указують прізвища й ініціали автора, назву статті, потім назва журналу чи збірника статей із зазначенням року видання і номера чи випуску, сторінок цитування. Для газетної статті, крім назви, вказують також дату і номер видання.

Загальні правила бібліографічного опису встановлюються державним стандартом. При бібліографічному описі застосовуються такі умовні розділові знаки:

двокрапка (:) – ставиться перед кожними окремими відомостями, що належать до назви видання;

одна скісна риска (/) – відокремлює відомості, що стосуються назви від відомостей про авторів і редакторів;

дві скісні риски (//) – ставлять перед аналітичним описом журналу чи збірника;

крапка і тире (. –) – ставляться перед кожною частиною аналітичного опису.

1. Бібліографічний опис книг і серійних видань.

Опис одностомних книг, монографій, підручників, збірників статей:

а) одного автора: Асмус В.Ф. Антична філософія: вид. 2-е, доп. – М.: Вища школа, 1976. – 543 с.

б) двох авторів: *Абрамович С.Д.* Світова та українська культура: навч. посіб. / *С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарьова.* – Львів: Світ, 2004. – 344 с.

в) трьох і більше авторів: *Приченій Є.М.* Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2003. – 576 с.

г) авторського колективу: Європейська та українська культура в нарисах: навчальний посібник / за ред. І.З. Цехмістро. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 320 с.

Опис багатотомних книг:

а) посилання на все джерело: *Бекон Ф.* Твори в двох томах / *Ф. Бекон.* – М., 1971.

б) опис окремого тому: *Аристотель.* Твори: в 4-х т. – М., 1978. – Т. 2. – С. 297–298.

2. Опис авторефератів дисертацій.

Ємельянова Н.М. Західноєвропейський нігілізм: джерела, сутність, перспективи: автореф. дис. ... д-ра філософ. наук. – К., 2004. – 36 с.

3. Посилання на статтю в журналі.

Лой А. Актуальність філософських принципів / А. Лой // Кантівські студії. – 1999. – № 10. – С. 5–9.

Стаття в декількох номерах: Баумейстер А. Трансцендентальний схематизм и схема інтелигібельного мира. Кант и Платон // *Sententiae*: зб. наук. праць Спільки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). – 2001. – № 1. – С. 3–22; № 2. – С. 36–52.

4. Посилання в тексті:

а) цитати:

Так, Ж. Бодрийяр, розглядаючи проблему зміни сутності «знаку», зазначає, що сьогодні відбувається «стирання з тіла знаків статі» чи режим трансвестивності, коли «як інстанція ідентичності виступає публічність, яка миттєво верифікується» – сучасна людина пропонує себе «тут і тепер, а не завтра і потім»*.

б) цитування не за першоджерелом здійснюється за його відсутності у бібліотеці. У таких випадках виноска даються на працю того автора, який наводить цитати у своєму дослідженні. (Наприклад, автор у тексті вживає цитату М. Хайдеггера про Е. Гуссерля, взяту з праці Фр. фон Херрманна «Понятие феноменологии у Хайдеггера и Гессерля». Минск, 2000).

Як вважає Хайдеггер, Гуссерль створив підґрунтя для онтологічних досліджень: «Поки у мене не було цього підґрунтя, я не міг у прямому розгляданні сущого бачити бачити у будь-якому сенсі дещо таке, як буттєвий характер, навіть займатися чимось таким, як онтологія»**.

Можна наводити цитати того чи іншого автора для документування його точки зору, їх пріоритету у висуванні тої чи іншої ідеї, а також як об'єкт критичного аналізу. Слід уникати спроб підміни постійним цитуванням власного викладу матеріалу. Цитати можна наводити дослівно чи власними словами, але без викривлення змісту та смислу. У будь-якому випадку, необхідне посилання на джерело, яке оформлюється згідно з державними стандартами.

Основні вимоги до літературного оформлення роботи:

– ясність та чіткість мови, відсутність складних зворотів та граматичних помилок;

- чітке смислове розчленування тексту на абзаци;
- пропорційність частин;
- об'єктивність в оцінці точок зору, що аналізуються.

Основні вимоги до обсягу реферату:

- 5-10 сторінок машинописного тексту;
- 10-15 сторінок тексту, написаного від руки.
- 5-6 сторінок, коли тема потребує творчого підходу, пошуку додаткової літератури чи власного дослідження. Наприклад,

*Бодрийяр Ж. Забыть Фуко / Ж. Бодрийяр. – С.-Петербург: Изд-во «Владимир Даль», 2000. – 92 с.

** Цит. по: Херрманн Фр. Понятие феноменологии у Хайдеггера и Гуссерля: сб.: пер. с нем. / Фр. Херрманн. – Минск: Пропилей, 2000. – С. 20.

тема «Сучасні монастирі України» чи «Монастирі Дніпропетровщини».

7. Захист реферату.

Зміст реферату студент повинен доповідати: на *семінарі, науковому гуртку, науковій конференції*. Попередньо підготувавши тези доповіді, студент протягом 7-10 хв. стисло викладає основні положення своєї роботи, оскільки вільний виклад значно поліпшує сприйняття матеріалу слухачами. Після доповіді автор відповідає на питання, поставлені слухачами або ж викладачем під час перевірки реферату. Потім виступають опоненти, які заздалегідь знайомляться з текстом реферату, відзначаючи сильні та слабкі сторони реферату. На підставі обговорення повідомленого реферату студенту виставляється відповідна оцінка.

8. Критерії оцінки рефератів.

Реферати необхідно здати викладачу у термін, визначений ним під час зустрічі зі студентами на початку семестру та консультації з приводу написання, оформлення, здачі та визначення критеріїв їх оцінки. Якщо студент здає реферат пізніше визначеного терміну, тоді викладач оцінює реферат на один бал нижче, яким би змістовним та правильно оформленим він не був.

1. Оцінка 5 виставляється за такими критеріями:

- відповідність заявленої теми змісту реферату;
- вчасність подачі реферату;
- самостійність висновків;
- творчий підхід до суті проблеми;
- оригінальність теми;
- залучення до аналізу першоджерел;
- кількість наведених джерел літератури;
- структурованість матеріалу (якість плану);
- використання сучасних публікацій та першоджерел;
- для культурології важливим елементом є наявність ілюстрацій.

2. Оцінка 4 виставляється за такими критеріями:

- відсутність використання сучасних публікацій;
- відсутність оригінальності теми.

3. Оцінка 3 виставляється за такими критеріями:

- відсутність використання сучасних публікацій;
- відсутність оригінальності теми;
- відсутність першоджерел;
- відсутність творчого підходу до суті проблеми;
- відсутність самостійності висновків.

- 4. Оцінка 2 виставляється за такими критеріями:**
- відсутність використання сучасних публікацій;
 - відсутність оригінальності теми;
 - відсутність першоджерел;
 - відсутність творчого підходу до суті проблеми;
 - відсутність самостійності висновків;
 - відсутність структурованості матеріалу (неякісний план роботи);
 - відсутність відповідності заявленої теми змісту реферату.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ З ФІЛОСОФІЇ

1. Філософія, її роль в життєдіяльності людини та суспільства.
2. Специфіка філософського знання.
3. Передумови виникнення філософії.
4. Світогляд, його зміст та суспільно-історичний характер.
5. Проблема співвідношення філософії та міфології.
6. Проблема співвідношення філософії та релігії.
7. Проблема співвідношення філософії та науки.
8. Космоцентризм античної філософії.
9. Проблема буття в філософії античності.
10. Проблема людини в античній філософії (Сократ, Платон, Арістотель).
11. Антична атомістика Демокрита, Епікура, Л. Кара та сучасність.
12. Соціально-політична проблематика в філософії Платона та Аристотеля.
13. Особливості та головні напрямки давньокитайської філософії.
14. Теоцентризм філософії європейського Середньовіччя.
15. Філософське вчення Августина Блаженного та сучасність.
16. Проблема людини в філософській думці середніх віків.
17. Проблема буття в середньовічній філософії.
18. Антропоцентризм і гуманізм філософії епохи Відродження та сучасність (Лоренцо Валла, Піко делла Міранделло, Томазо Кампанелла, Мішель Монтень).
19. Натуралізм епохи Відродження (Дж. Бруно, Н. Кузанський, Леонардо да Вінчі).
20. Проблема науки та метод наукового пізнання у філософії Нового часу.
21. Філософське вчення Ф. Бекона та сучасність.
22. Філософія Р. Декарта та сучасність.
23. Агностицизм Дж. Берклі та Д. Юма і сучасність.
24. Філософія Просвітництва, її характерні риси та проблеми.

25. Французький матеріалізм ХУІІІ ст. та його значення для подальшого розвитку філософії.

26. Особливості та проблеми німецької класичної філософії.

27. Проблеми пізнання в філософії І. Канта та сучасність.

28. Проблема людини в філософській концепції І. Канта.

29. І. Кант про співвідношення науки та релігії.

30. Проблема агностицизму та апіоризм І. Канта.

31. Філософія Гегеля та суперечність конструктів його системи.

32. Діалектика Гегеля та сучасність.

33. Проблема культури і людини в філософії Гегеля та сучасність.

34. Проблема людини та шляхи подолання її відчуження у марксистській філософії та сучасність.

35. Філософія марксизму, його специфіка та історична доля.

36. Соціально-політична проблематика марксистської філософії та сучасність.

37. Формування неklasичних філософських вчень ХІХ–ХХ ст., їхні головні риси та напрямки.

38. Проблематика неопозитивізму і постпозитивізму та сучасність.

39. Філософські засади структуралізму як методології пізнання соціальних об'єктів.

40. Герменевтика – філософська концепція ХХ ст.

41. «Філософія життя» та її ірраціоналістичний характер.

42. Проблема людини та культури в філософії фрейдизму і неофрейдизму.

43. Проблема свободи в екзистенціалізмі.

44. Футурологічні концепції в філософії ХХ ст.

45. Проблема відчуження людини та його подолання у теоріях постіндустріального суспільства.

46. Проблеми кризи політики та держави у концепціях Д. Белла, Е. Тоффлера.

47. Етика свободи, відповідальності та проблеми комунікації (К. Апель, К.-О. Рідель, М. Бубер, О. Больнов).

48. Філософія космізму (Е. Ціолковський, Д. Чижевський, В. Вернадський).

49. Історичні умови формування української філософії, етапи її розвитку та характерні риси.

50. Вчення Г. Сковороди про «три світи» та «сродність» праці.

51. Проблема людини в філософії Г. Сковороди.

52. Проблема історичної долі України в творах мислителів І. Вишенського, Ф. Прокоповича, Т. Шевченка та сучасність.

53. Філософські ідеї суспільного розвитку І. Франка, М. Драгоманова, Л. Українки.

54. «Філософія серця» П. Юркевича та сучасність.
55. Філософські погляди Г. Шпета та О. Потебні.
56. Українська філософія в діаспорі (Д. Чижевський, Д. Донцов).
57. Проблема буття, його філософський смисл. Основні форми буття.
58. Матерія, способи та основні форми її існування.
59. Дух, душа, свідомість.
60. Сутність, особливості, суспільно-історичний характер свідомості.
61. Проблема виникнення свідомості: сучасні інтерпретації.
62. Свідомість та проблема створення «штучного інтелекту».
63. Діалектичне та догматичне мислення. Історичні типи діалектики.
64. Евристична та методологічна функції філософії.
65. Філософські та методологічні проблеми НЛО.
66. Поняття закону. Динамічні та статичні закони.
67. Детермінізм та проблема свободи в філософії.
68. Діалектика причини та наслідку в аналізі суспільних явищ.
69. Проблема доцільності, випадковості та вірогідності в філософії.
70. Концепція синергетики та її методологічне значення.
71. Проблема виникнення життя: креаціонізм та еволюціонізм.
72. Діалектика взаємодії природи та суспільства.
73. Сучасна екологічна криза: сутність, причини, можливості подолання.
74. Сутність, можливість та багатоманітність форм пізнання.
75. Проблема критеріїв та специфіки наукового та буденного знання.
76. Проблема взаємовідносин між суб'єктом та об'єктом пізнання. Матеріальні та ідеальні об'єкти.
77. Філософські проблеми техніки.
78. Особливості технічного і технологічного знання.
79. Істина: класичні визначення та сучасні теорії.
80. Засоби та методи пізнання в науково-технічній та науковій діяльності.
81. Методи наукового пізнання: загальнонаукові та специфічні.
82. Теорія та практика: їх взаємодія в процесі пізнання.
83. Наука, її специфіка та роль у розвитку суспільства.
84. Інтуїція та її роль в пізнанні.
85. Можливості та форми передбачення в науці.
86. Проблема творчості в філософії. Специфіка технічної творчості.
87. Тенденції та закономірності розвитку наукового знання.

88. Філософсько-соціальні аспекти сучасної екологічної проблеми.
89. Проблеми моделювання в науковому знанні.
90. Категорія системи в теоретичних та емпіричних дослідженнях.
91. Наука класична, некласична та постнекласична.
92. Людина: передумови виникнення. Поняття антропосоціогенезу. Людина та особистість.
93. Людина та суспільство, діалектика їх взаємодії.
94. Специфіка соціально-історичного пізнання.
95. Історична необхідність та вільна свідомо діяльність людей. Фаталізм та волюнтаризм.
96. Філософські засади дослідження суспільства в його історії.
97. Цінності в житті людини та суспільства. Проблема вибору цінностей.
98. Криза техногенної цивілізації та становлення нового образу людини в сучасній культурі.
99. Проблема сенсу життя людини.
100. Проблема прогнозування в соціальному управлінні.
101. Техніка, її сутність, основні закономірності та етапи розвитку.
102. Перспективи та тупики раціоналізму як методу пізнання.
103. Морально-психологічні проблеми «віртуальної реальності» як засобу моделювання дійсності.
104. Техніка і наука, діалектика їх взаємодії в історичному процесі.
105. Сучасна НТР, її сутність, головні напрями та соціальні наслідки.
106. Інформаційна революція та становлення інформаційного суспільства.
107. Історичні типи співвідношення філософії та науки.
108. Філософські проблеми науки (фізика, математика, механіка, хімія, геологія, ергономіка, кібернетика, економічні науки тощо).
109. Технократичні тенденції у розвитку суспільств та гуманізація суспільного життя.
110. Суспільна свідомість: рівні та форми.
111. Соціальна психологія та ідеологія, їх специфіка та взаємодія.
112. Тоталітаризм та ідеологізація суспільства.
113. Ідеологія, її соціальний характер та роль у суспільстві.
114. Держава, її сутність, ознаки, типологія: марксистський та немарксистський підходи.
115. Правова держава та громадянське суспільство, їхні взаємовідносини.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ І ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ

Контрольна робота з філософії є письмовим твором щодо однієї з проблем дисципліни. Вона є необхідним компонентом денної та заочної форм навчання. Виконуючи контрольну роботу, студент не повинен механічно переписувати текст з обраної теми, а осмислено її опрацювати згідно з планом.

Контрольна робота виконуються на стандартних аркушах паперу (А4) або в зошитах (12 арк.)

Обсяг контрольної роботи – 20-24 сторінок. У контрольній роботі потрібно спочатку вказати тему, навести питання плану, викласти питання теми, зробити висновки та подати своє ставлення до проблеми, а також список використаних джерел.

ТЕМА: ФІЛОСОФІЯ, КОЛО ЇЇ ПРОБЛЕМ ТА РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ

1. Поняття світогляду, його суспільно-історичний характер. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія.
2. Особливості філософії. Основні теми та типи філософування.
3. Головні функції філософії.
4. Суспільно-історична природа та гуманістична спрямованість філософії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка та ін. – К.: Вища школа, 1995. – Розд. 1. – С. 6–19.
2. Філософія: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 5–29.
3. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – Київ, 1996. – С. 13–17.
4. Філософія: курс лекцій: навч. посіб. / за ред. І.В. Бичка. – К.: Либідь, 1994. – С. 19–36.
5. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини / В.Г. Нестеренко. Київ, 1995. – С. 7–30, 90–100.

6. Мир философии. Книга для чтения. — М.: Политиздат, 1991. — Ч. 1; разд. 1. — С. 1.

7. Введение в философию. — М.: Политиздат, 1989. — Ч. 1, гл.1. — С. 1–3,5.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ: міф, релігія, філософія, наука, світогляд, метод, функція, матеріалізм, ідеалізм, гносеологія, онтологія.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Порівняйте філософський тип світогляду з міфологічним та релігійним. Обґрунтуйте суспільно-історичний характер філософії.

2. Чи правильне припущення, що філософія вивчає загальне, а конкретні науки часткове? Які існують основні теми та типи філософствування.

3. Порівняйте світоглядну функцію філософії її з іншими функціями.

4. Що Ви розумієте під гуманістичною спрямованістю філософії?

ТЕМА: ФІЛОСОФСЬКА ПАРАДИГМА СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

1. Особливості та основні школи давньоіндійської філософії (чарвака, веданта, буддизм).

2. Специфіка філософії Стародавнього Китаю. Головні школи давньокитайської філософії (конфуціанство, даосизм, легізм).

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка та ін. — К.: Вища школа, 1995. — Розд. 1. — С. 20–30.

2. Філософія: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. — Київ, 1997. — С. 31–35.

3. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. — Київ, 1996. — С. 29–32.

4. Філософія: курс лекцій. — К.: Либідь, 1994. — С. 30–36.

5. Краткий очерк истории философии. — М., 1975. — С. 21–33.

6. Основы философских знаний. — Киев, 1992. — С. 10–11.

7. Мир философии. – Ч. 1, разд. 1. – С. 1–2.
8. Введение в философию. – Ч. 1. – С. 30–37.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ: буття, парадигма, дао, лі, космос, онтологія, сансара, символ, етика, небуття, нірвана, жень.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Порівняйте основні школи давньоіндійської філософії: чарвака, веданта, буддизм. Яка зі шкіл Вам найбільш цікава?
2. Визначте суттєві риси філософії стародавнього Китаю (конфуціанство, даосизм, легізм).

ТЕМА: ФІЛОСОФСЬКА ПАРАДИГМА ЕПОХИ АНТИЧНОСТІ

1. Натурфілософські системи античних мислителів (Фалеса, Анаксимандра, Зенона, Геркліта, Анаксімена). Атомізм Демокрита, Лукреція Кара.
2. Проблема людини в філософії античності (Сократ, Платон, Арістотель, гедонізм).
3. Соціально-філософська проблематика у вченнях Платона та Арістотеля.
4. Філософія елінізму (стоїцизм, епікуреїзм, скептицизм).

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка та ін. – К.: Вища школа, 1995. – Розд. 1. – С. 20–30.
2. Філософія: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 36–50.
3. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – Київ, 1996. – С. 32–34.
4. Філософія: курс лекцій: навч. посіб. / за ред. І.В. Бичка. – К.: Либідь, 1994. – С. 30–36.
5. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини / В.Г. Нестеренко. С. 53–57.
6. Краткий очерк истории философии. – М., 1975. – С. 21–33.
7. Основы философских знаний. – Киев, 1992. – С. 10–11.
8. Мир философии. – Ч. 1, разд. 1. – С. 1–2.
9. Введение в философию. – Ч. 1. – С. 30–37.

10. Хмель В.В. Методические указания по изучению истории античной философии для студентов, изучающих философию / В.В. Хмель. – Днепропетровск, 1991.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: буття, космос, ейдос, діалектика, онтологія, апорії, держава, суспільство, сутність, рух, спокій, розум, універсалії, людина, етика, об'єктивне, суб'єктивне тощо.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Чим відрізняються між собою натурфілософські системи античних мислителів (Фалеса, Анаксимандра, Зенона, Геракліта, Анаксімена), а також атомізм Демокріта від атомізму Епікура і Лукреція Кара. Що об'єднує усіх названих філософів?

2. Зробіть порівняльний аналіз теорії пізнання Платона та Аристотеля.

3. Якій етичній системі, стоїчній чи епікурійській Ви надаєте перевагу?

ТЕМА: ФІЛОСОФІЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

1. Духовна орієнтація як парадигма середньовічної західноєвропейської філософії.

2. Проблема доведення буття Бога (Тертуліан, Августин Блажений, Ф. Аквінський).

3. Проблема співвідношення віри і розуму (Фома Аквінський). Реалізм і номіналізм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка та ін. – К.: Вища школа, 1995. – С. 35–45, 60–101.

2. Філософія: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 50–63, 64–71.

3. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – Київ, 1996. – С. 34–40, 40–42.

4. Мир философии. – Ч. 1. – С. 14–17, 193–196, 483–485, 612–613.

5. Введение в философию. – Ч. 1, гл. 2. – С. 4, 5.

6. Краткий очерк истории философии. – С. 103–118.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: Бог, Всесвіт, теологія, одкровення, християнство, схоластика, номіналізм, реалізм, пантеїзм, деїзм.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Чим відрізняється проблематика середньовічної західноєвропейської філософії від проблематики античної філософії. Чи переконує Вас доведення буття Бога у Тертуліана, Августина Блаженного, Ф. Аквінського? Яке Ваше ставлення до проблеми?

2. Як співвідносяться між собою віра та розум у філософії Августина Блаженного та Ф. Аквінського? Яке ваше ставлення до цієї проблеми?

3. Чим відрізняється середньовічний реалізм від номіналізму?

ТЕМА: ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

1. Філософський антропоцентризм і гуманізм Ренесансу (Лоренцо Валла, Еразм Роттердамський, Монтень).

2. Ідеали Реформації і філософія (Лютер, Кальвін).

3. Механістичний характер філософії (М. Кузанський, Леонардо да Вінчі, М. Коперник).

4. Соціальна філософія Відродження (Т. Кампанелла, Т. Мор, М. Макіавеллі).

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченко. – К., 1995. – С. 35–45.

2. Філософія: курс лекцій. – С. 60–101.

3. Філософія: навч. посібник / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 50–63, 64–71.

4. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – Київ, 1996. – С. 34–40, 40–42.

5. Філософія: підручник. – С. 30–35.

6. Мир философии. – Ч. 1. – С. 14–17, 193–196, 483–485, 612–613.

7. Введение в философию. – Ч. 1, гл. 2. – С. 4, 5.

8. Краткий очерк истории философии. – С. 103–118.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: субстанція, акциденція, модуси, пантеїзм, сенсуалізм, інтуїція, необхідність, держава, свобода, право, природне право, експеримент.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Що спільного у гуманістичній філософії Ренесансу в Лоренцо Валла, Еразма Ротердамського, Монтеня? Чим відрізняються погляди цих мислителів?

2. Який вплив справили ідеали Реформації (Лютера, Кальвіна) на філософію того часу?

ТЕМА: ФІЛОСОФІЯ НОВОГО ЧАСУ

1. Натурфілософія Нового часу. Вчення про субстанцію та її атрибути (Б. Спиноза, Г. Лейбніц).

2. Проблема методу пізнання: емпіризм та раціоналізм (Ф. Бекон, Р. Декарт).

3. Суб'єктивний ідеалізм (Д. Юм, Дж. Берклі).

4. Головні ідеї соціальної філософії (Т. Гоббс, Дж. Локк).

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка та ін. – К.: Вища школа, 1995. – С. 45–55.

2. Філософія: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 50–63, 64–71.

3. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – Київ, 1996. – С. 34–40, 40–42.

4. Філософія: курс лекцій. – К., 1994. – С. 116–141.

5. Введение в философию. – Ч. 1, гл. 2. – С. 4, 5.

6. Мир философии. Книга для чтения. – Ч. 1. – С. 249–253, 262–264, 615–622; Ч. 2. – С. 19–21, 422–427.

7. Маркс К. Святое семейство: соч. 2-е изд. / К. Маркс. – Т. 2. – С. 138–148.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: індукція, дедукція, сенсуалізм, експеримент, досвід, соліпсизм, держава, лібералізм, демократія.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Чим відрізняється вчення про субстанцію та її атрибути Б. Спинози від учення про монади Г. Лейбніця?

2. Яке Ваше ставлення до суб'єктивного ідеалізму Д. Юма, Дж. Берклі? Чи можете Ви їм заперечити?

3. Чим відрізняється метод пізнання емпіризму від методу пізнання раціоналізму (Ф. Бекон, Р. Декарт). Якому методу Ви віддаєте перевагу і чому?

4. Порівняйте соціально-філософські погляди Т. Гоббса та Дж. Локка.

ТЕМА: ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА XVIII ст.

1. Критика церкви та проголошення ідеалів свободи (Вольтер).

2. Теорія природного права (Вольтер, Ж.-Ж.Руссо).

3. Вчення про державу та демократію у соціальній філософії (Ш. Монтеск'є, Т. Джефферсон, Б. Франклін).

4. Матеріалістичний напрям у філософії Просвітництва (П. Гольбах, К. Гельвецій, Ж. Ламетрі, Д. Дідро).

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка. – К.: Вища школа, 1995. – С. 45–55.

2. Філософія: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 50–63, 64–71.

3. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – Київ, 1996. – С. 34–40, 40–42.

4. Мир філософії. Книга для читання. – Ч. 1. – С. 249–253, 262–264, 615–622: Ч. 2. – С. 19–21, 422–427.

5. Введение в философию. – Ч. 1, гл. 2. – С. 169–176.

6. Філософія: курс лекцій. – К., 1994. – С. 116–141.

7. Філософія: підручник. – К., 1995. – С. 35–45.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: культура, розум, наука, гуманізм, природа, раціональне, пізнання, чуттєве, закон та ін.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Порівняйте вчення про державу та демократію у соціальній філософії Ш. Монтеск'є, Т. Джефферсона, Б. Франкліна.

2. У чому особливість матеріалістичного напрямку у філософії Просвітництва П. Гольбаха, К. Гельвеція, Ж. Ламетрі?

ТЕМА: НІМЕЦЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ

1. Особливості німецької класичної філософії.

2. Вчення про пізнання Канта і співвідношення розуму та віри.
3. Філософія Абсолютної ідеї Гегеля. Система та метод у філософії Гегеля.
4. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка. – К.: Вища школа, 1995. – С. 45–51, 205–209, 222–226, 239–246.
2. Філософія: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 87–103, 222–260.
3. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – Київ, 1996. – С. 44–47.
4. Мир філософії. Книга для читання. – Ч. 1. – С. 53–56, 64–269, 286, 383–385; Ч. 2. – С. 27–29, 33–40, 146–148, 240–244.
5. Введение в философию. – Ч. 1, – С. 185–191.
6. Філософія: курс лекцій. – К., 1994. – С. 141–151.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: матерія, субстанція, рух, «річ у собі», ідеальне, реальне, трансцендентальне, Абсолютна ідея, Абсолютний Розум, інобуття, самосвідомість, опредмечування, антиномії, відчуження.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. У чому суперечність системи та методу у філософії Гегеля?
2. На яких діалектичних законах та категоріях ґрунтується діалектика Гегеля?
3. У чому агностицизм Канта? Чи згодні Ви з Кантом, що світ неможливо пізнати за допомогою наукового знання?
4. Порівняйте антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха та матеріалізм П. Гольбаха, К. Гельвеція, Ж. Ламетрі.

ТЕМА: МАРКСИСТСЬКА ФІЛОСОФІЯ

1. Передумови формування філософії марксизму. Її особливості.
2. Проблема людини, подолання її відчуження у марксистській філософії.
3. К. Маркс і Ф. Енгельс про матеріалістичне розуміння історії.

4. Розробка В.І. Леніним та іншими марксистами філософії марксизму у XIX–XX ст. Марксистська філософія та сучасність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка. – К.: Вища школа, 1995. – С. 62–77.

2. Філософія: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 104–117.

3. Філософія: курс лекцій. – К., 1994. – С. 178–196.

4. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – Київ, 1996. – С. 54–67.

5. Мир філософії. Книга для читання. – Ч. 1. – С. 53–56, 64–269, 286, 383–385; Ч. 2. – С. 33–40, 27–29, 146–148, 240–244.

6. Мир філософії. – Ч. 1. – С. 92–97, 166–176.

7. Введение в философию. – Ч. 1, гл. 3. – С. 1–3; гл. 4. – С. 299–302, 310–314, 344–361.

8. Маркс К. Тезисы о Фейербахе / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Соч. 2-е изд. – Т. 3. – С. 1–4.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: діалектичний матеріалізм, базис, надбудова, виробничі відносини, продуктивні сили, вічуження, революція, суспільно-економічна формація.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. У чому сутність методології марксистського пізнання суспільства?

2. Які типи відчуження виділяє К. Маркс і які шляхи він пропонує для подолання відчуження?

3. У чому сутність матеріалістичного розуміння історії в сучасній філософії?

4. Що нового вніс В.І. Ленін та інші марксистки до філософії марксизму у XIX–XX ст.

ТЕМА: ФІЛОСОФІЯ XX СТ.

1. Критичний перегляд принципів і традицій класичної філософії на рубежі XIX–XX ст. та формування некласичної парадигми.

2. Позитивістська філософія та її проблематика. Аналітична філософія (О. Конт, Е. Мах, Б. Рассел, К. Поппер, Локатос).

3. Культурні детермінанти свідомості людини у структуралізмі та філософії постмодернізму (Ф. де Соссюр, К. Леві-Строса).

4. «Епітеми» як символи епохи у структуралізмі М. Фуко.

5. Ф. Ніцше – теорія «надлюдини» як філософія майбутнього.

6. Інтуїція проти інтелекту. Інтуїція як основа пізнання (А. Бергсон).

7. Проблема людини та культури у філософії фрейдизму: критика класичного раціоналізму, проблема підсвідомого.

8. Таємниці людської психіки. Теорія «архетипів» К. Юнга.

9. Екзистенціалізм, як критика ідеалів та засад сучасного західного суспільства (Г. Хайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр).

10. Проблема свободи та самотності у французькому екзистенціалізмі (Ж.-П. Сартр, А. Камю, Марсель).

11. Екологічна філософія. Філософія Римського клубу. Протиріччя феномену науково-технічної революції (Медоуз, Форрестер).

12. Концепція «ноосфери» В. Вернандського та Тейяра де Шардена.

13. Проблема комунікації як проблема порозуміння людини людиною (К. Ясперс, М. Бубер, О. Больнов, Ю. Хабер-маса).

14. Етика свободи та відповідальності як найвищий зв'язок між людьми (К. Апель, К.-О. Рідель).

15. Феноменологічна філософія Е. Гуссерля.

16. Космогенез Тейяра де Шардена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка. – К.: Вища школа, 1995. – С. 131–141.

2. Філософія: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 104–117.

3. Філософія: курс лекцій. – К., 1994.

4. Зарубіжна філософія ХХ століття. Кн. 6. Читанка з історії філософії. – Київ, 1993.

5. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: хрестоматія. – Київ, 1996.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ для кожного філософського напрямку свої. Вони були наведені в лекціях.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Чим відрізняється проблематика раннього позитивізму від проблематики пізнього позитивізму (О. Конт, Е. Мах, Б. Рассел, К. Поппер, І. Локатос)?

2. Проблема людини та культури у філософії фрейдизму: критика класичного раціоналізму, проблема підсвідомого.

3. Які культурні детермінанти свідомості людини можна виділити у структуралізмі та філософії постмодернізму (Ф. де Соссюр, К. Леві-Строс, М. Фуко)?

4. У чому сутність теорії «надлюдини» Ф. Ніцше? Яке Ваше ставлення до цієї теорії?

5. Як екзистенціалізм піддає критиці ідеали та засади сучасного західного суспільства (Г. Хайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр)?

6. Проблема свободи та самотності у французькому екзистенціалізмі (Ж.-П. Сартр, А. Камю). Яке Ваше ставлення до цієї проблеми?

7. Яке Ваше ставлення до футурологістичної філософії ХХ ст. Д. Белла, Е. Тоффлера, Й. Масуди як до ідеологів постіндустріальної цивілізації?

8. Які шляхи подолання відчуження людини пропонуються в теоріях постіндустріального суспільства (А. Мемфорд, Е. Фромм, Д. Белл)?

9. У чому полягає сутність теорії «архетипів» К. Юнга? Яке Ваше ставлення до цієї теорії?

10. Концепція «ноосфери» В. Вернадського, Тейяра де Шардена. Яке Ваше ставлення до цієї проблеми?

11. Як вирішується проблема порозуміння людини людиною у філософії К. Ясперса, М. Бубера, О. Больнова, Ю. Хабермаса?

12. У чому сутність етики свободи та відповідальності у вченні К. Апеля, К.-О. Ріделя?

ТЕМА: ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В УКРАЇНІ

1. Історичні умови формування української філософії та її головні риси.

2. Становлення філософської думки Київської Русі, витоки та умови її формування (Іларіон Київський, «Велесова книга»).

3. Вчення про людину. Концепція «сродної праці» у філософських поглядах Г. Сковороди.

4. Проблема звільнення людини і народу в творах мислителів І. Вишенського, Ф. Прокоповича, Т. Шевченка та ін.

5. Філософські ідеї суспільного розвитку І. Франка, М. Драгоманова, Л. Українки.

6. Філософські погляди П. Юркевича, Г. Шпета, О. Потебні.

7. Українська філософська думка в умовах СРСР (В. Вернадський, П. Копнін, В.М. Нічик та ін.)

8. Українська філософія в діаспорі (Д. Чижевський, Д. Донцов).

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: курс лекцій. – К., 1994. – С. 195–226.

2. Історія філософії України: підручник. – К., 1994. – С. 42–68, 109–166, 167–194, 195–224, 252–278, 302–318.

3. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка. – К.: Вища школа, 1995. – С. 77–128.

4. Філософія: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 166–185.

5. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – Київ, 1996. – С. 51–53.

6. Історія філософії України: хрестоматія. – К., 1993. – С. 6–28, 138–147, 238–282, 328–334.

7. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К., 1992. – Розд. 1–2.

8. Питання держави і права в філософії Г.С. Сковороди // Право України. 1995, № 2.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: теорія «трьох світів», теорія «сродної праці», моральна філософія, богомільство, духовність, вседність, цілісне, загальна справа, ментальність, маргінальність, націоналізм.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Які історичні умови формування української філософії та її головні риси?

2. Які витоки та умови формування філософської думки Київської Русі («Велесова книга», Іларіон Київський)?

3. Що означає термін «сродна праця» у філософії Г. Сковороди?

4. У чому полягає проблема звільнення людини і народу в творах українських мислителів (І. Вишенський, Ф. Прокопович, Т. Шевченко та ін.)?

5. Які головні філософські ідеї в розумінні суспільного розвитку запропоновані І. Франком, М. Драгомановим, Л. Українкою?

6. У чому особливість філософських поглядів П. Юркевича, Г. Шпета, О. Потебні.

7. У чому полягає проблема буття, які головні шляхи її вирішення в історії філософії? Які основні форми буття?

8. Як визначити гуманістичний вимір буття людини?

ТЕМА: ГРАНИЧНІ ЗАСАДИ БУТТЯ ЛЮДИНИ У СВІТІ

1. Проблема буття та головні шляхи її вирішення в історії філософії. Основні форми буття.

2. Гуманістичний вимір буття людини.

3. Розвиток уявлень про матерію, рух, простір та час як форми існування світу і людини.

4. Людина як космічний феномен.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка. – К., 1995. – С. 185–205.

2. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини / В.Г. Нестеренко. – Київ, 1995. – С. 103–142.

3. Філософія: навч. посібник / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 186–200.

4. Філософія: курс лекцій. – К., 1994. – С. 256–288.

5. Мир философии. – Ч. 1. – С. 184–249.

6. Введение в философию. – Ч. 2, гл. 6. – С. 1–3.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: буття, реальність, природа, дух, свідомість, матерія, монізм, дуалізм, рух, розвиток, час, простір, культура, спілкування, світ.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. У чому полягає проблема буття, які головні шляхи її вирішення в історії філософії? Які основні форми буття?

2. Як визначити гуманістичний вимір буття людини?

3. Які існують сучасні уявлення про матерію, рух, простір та час як форми існування світу і людини.

4. Людина як космічний феномен. Яке Ваше ставлення до цієї проблеми?

ТЕМА: СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТЬ

1. Філософія та наука про сутність свідомості. Особливості людської свідомості.

2. Свідомість – вища форма відображення дійсності. Свідомість та мозок. Форми психічної діяльності: мислення, пам'ять, воля, емоції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / ред. Г.А. Заїченка. – Київ, 1995. – С. 283–311.

2. Філософія: навч. посібник / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 201–221, 307–314.

3. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини / В.Г. Нестеренко. Київ, 1995. – С. 193–217.

4. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: хрестоматія. – Київ, 1996. – С. 58–86, 159–174, 362–380, 335–361.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: буття, відображення, свідомість, несвідоме, самосвідомість, рефлексія, «архетипи колективного несвідомого», гілозоїзм, вульгарний матеріалізм.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Чому філософія є наукою про сутність свідомості?

Особливості формування людської свідомості.

2. Які Ваші уявлення про форми психічної діяльності – мислення, пам'ять, воля, емоції?

ТЕМА: ПІЗНАННЯ І ПРАКТИКА

1. Пізнання як філософська проблема. Сутність та структура пізнання.

2. Діалектика чуттєвого та раціонального в пізнанні. Інтуїція.

3. Наука як особлива форма пізнавальної діяльності.

4. Парадигмальність розвитку науки.

5. Методи та форми наукового пізнання.

6. Пізнання і творчість. Технічна творчість, її особливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / ред. Г.А. Заїченка. – Київ, 1995. – С. 273–283, 312–332, 332–350.
2. Філософія: навч. посібник / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 261–283, 296–314, 315–334, 539–555.
3. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини / В.Г. Нестеренко. Київ, 1995. – С. 253–288.
4. Філософія: курс лекцій / за ред. І.В. Бичко. – Київ, 1991. – С. 331–354, 344–365.
5. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: хрестоматія. – Київ, 1996. – С. 212–215.
6. Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки: хрестоматія. – Київ, 1996.
7. Мир філософії. – Ч. 1. – С. 412–414, 485–498, 505–521, 612–613, 632–633.
8. Введение в философию. – Ч. II, гл. XII. – С. 2–3; Гл. XIII. – С. 5.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: практика, пізнання, гносеологія, суб'єкт пізнання, об'єкт пізнання, відображення, розуміння, інтуїція, істина, хиба, агностицизм, релятивізм, догматизм.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Як проявляє себе діалектика емпіричного та теоретичного в пізнанні? Сутність та структура пізнання. Яке значення має інтуїція у пізнанні?
2. Чому наука є особливою формою пізнавальної діяльності людини? Парадигмальність розвитку науки.
3. Які існують методи та форми наукового пізнання? Яким із цих методів Ви віддаєте перевагу?
4. Як співвідносяться пізнання та творчість? Технічна творчість, її особливості.

ТЕМА: СУСПІЛЬСТВО ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ

1. Головні філософські основи теоретичних моделей аналізу суспільства: натуралізм, ідеалізм, матеріалізм.
2. Суспільство як система.
3. Об'єктивне і суб'єктивне в суспільному житті.

4. Розвиток суспільства як природничо-історичний процес та свідома діяльність людей. Фаталізм та волюнтаризм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / ред. Г.А. Заїченка. – К., 1995. – С. 351–365.
2. Філософія: навч. посібник / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997. – С. 387–404, 407–420, 569–577.
3. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини / В.Г. Нестеренко. Київ, 1995. – С. 253–288.
4. Філософія: курс лекцій. – К., 1994. – С. 366–389.
5. Андрущенко В. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В. Андрущенко, М. Михальченко. – Київ, 1996. – С. 83–88, 94–110, 174–244, 272–287.
6. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: хрестоматія. – Київ, 1996. – С. 58–86, 159–174, 362–380.
7. Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки: хрестоматія. – Київ, 1996. – С. 245–253.
8. Мир філософії. – Ч. II. – С. 144–146, 175–180, 194–195, 246–247.
9. Введение в философию. – Ч. II, гл. XIV. – С. 1–2.
10. Маркс К. К критике политической экономии. Предисловие // К. Маркс, Ф. Энгельс. – Соч. Т. 13. – С. 5–9.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: суспільство, суб'єктивний фактор, об'єктивні умови, суспільні відносини, фаталізм, волюнтаризм.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Порівняйте головні філософські теоретичні моделі аналізу суспільства: натуралізм, ідеалізм, матеріалізм.
2. Що Ви розумієте під об'єктивним та суб'єктивним у суспільному житті?

ТЕМА: МАТЕРІАЛЬНЕ ТА ДУХОВНЕ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА

1. Поняття суспільного виробництва. Матеріальне і духовне виробництво.
2. Спосіб матеріального виробництва та його роль у життєдіяльності суспільства.

3. Поняття сфери духовного виробництва суспільства. Суспільне буття та суспільна свідомість.
4. Структура суспільної свідомості. Ідеологія та суспільна психологія, їх специфіка та роль у суспільстві.
5. Форми духовного освоєння світу людиною. Продуктивна сила суспільної свідомості.
6. Цінності в житті людини та суспільства. Проблема вибору цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: підручник / за ред. Г.А. Заїченка. – Київ, 1995. – С. 266–272, 424–434, 283–311.
2. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій. – Київ, 1996. – С. 268–313, 355–368, 211–213.
3. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини / В.Г. Нестеренко. – Київ, 1995. – С. 193–217, 217–229, 318–326. – Київ, 1996. – С. 132–148, 149–156, 157–170.
4. Мир філософії. Книга для читання. – Ч. 1, розд. 4. – С. 1.
5. Введение в философию. – Гл. XI. – С. 1–3.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: суспільство, пізнання, суспільне виробництво, спосіб виробництва, суб'єктивне, ідеальне, матеріальне, духовне, відображення, суспільна свідомість, соціальна психологія.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. У чому специфіка матеріального та духовного виробництва?
2. Яка структура суспільної свідомості. Соціальна психологія та ідеологія, їх специфіка й роль у суспільстві.
3. Які існують форми духовного освоєння світу людиною?
4. Цінності в житті людини і суспільства. Проблема вибору цінностей.

ТЕМА: ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ В ФІЛОСОФІЇ

1. Філософська концепція людини, її історичні форми.
2. Праця, свідомість, суспільство як втілення родової сутності людини.
3. Людина і особистість, особистість і суспільство.
4. Життя і смерть в духовному досвіді людей. Проблема сенсу життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. – Київ, 1997.
2. Філософія: підручник. – К., 1995. – С. 260–273.
3. Андрющенко В. Сучасна соціальна філософія / В. Андрющенко, М. Михальченко. – К., 1993. –Т. 2, розд. 3 4.
4. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: хрестоматія. – Київ, 1996. – с. 58–86, 159–174, 362–380, 335–361.
5. Філософія: курс лекцій. – К., 1994. – С. 420–437.
6. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини / В.Г. Нестеренко. Київ, 1995. – С. 193–217.
7. Мир філософії. Книга для читання. – Ч. II. Розд. 5. – С. 1–3.
8. Введение в философию. – Ч. II. Гл. IX. – С. 1–3; Гл. XVII. – С. 1–3.
9. Пархоменко Т.С. Социокультурный дискурс морали (Современные англо-американские философские школы) / Т.С. Пархоменко. – Киев, 1995. – С. 44–65.

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ: людина, суспільство, індивід, особистість, гуманізм, соціальна детермінація, свобода, суб'єкт історії, відповідальність особи.

ПРИ НАПИСАННІ РОБОТИ НЕОБХІДНО РОЗКРИТИ ТАКІ ПИТАННЯ:

1. Які існують філософські концепції людини та їх історичні форми?
2. Життя і смерть у духовному досвіді людей. Проблема сенсу життя.
3. Які критерії суспільного прогресу? Яким із них Ви віддаєте перевагу?
4. Що Ви можете сказати про глобальні проблеми сучасності та перспективи людства?

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичко І.В. Філософія: підручник для студентів вищих закладів освіти / І.В. Бичко та ін. – Київ: Либідь, 2001. – 406 с.
2. Бичко І.В. Філософія: курс лекцій. – 2-ге вид. – Київ: Либідь, 1994. – 574 с.
3. Володимир Кондзьолка. Історія середньовічної філософії / Володимир Кондзьолка. – Львів: Світ, 2001.
4. Горський В.С. Історія української філософії: курс лекцій / В.С. Горський. – Київ: Наукова думка, 1996. – 286 с.
5. Заїченко Г.А. Філософія / Г.А. Заїченко та ін. – Київ: Вища школа, 1995. – 455 с.
6. Історія філософії: підручник / А.К. Бичко та ін. – Київ: Либідь, 2001.
7. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: Онтологія людини / В.Г. Нестеренко. – Київ: Абрис, 1995. – 335 с.
8. Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III–IV рівнів акредитації. – 3-ге вид., перероб. і доп. / В.Л. Петрушенко. – Львів: Магнолія плюс, 2005.
9. Причепій Є.М. Філософія: підручник / Є.М. Причепій, А.М. Черній, Л.А. Чекаль. – Київ: Академвидав, 2007
10. Філософія: підручник / В.П. Андрущенко та ін.; за ред. проф. М.І. Горлача, проф. В.Г. Кременя, проф. В.К. Рибалка. – Харків: Консум, 2001. – 671 с.
11. Чижевський Дмитро. Нариси з історії філософії на Україні / Дмитро. Чижевський. – Київ: Обрій, 1992. – 229 с.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Абсолют (від лат. *absolutus* — безумовний, необмежений) — в ідеалістичній філософії і релігійних тлумаченнях — вічна, незмінна нескінченна першооснова Всесвіту (Бог, абсолютна ідея тощо). Те, що нічим не зумовлене, ні від чого не залежне. *Абсолютне* завжди визначене собою, те, що існує через себе, а отже, самостійне і незалежне. Разом з тим категорія «абсолютне» означає й «досконале», «повне». Абсолютне розкривається у своїх визначеннях, відрізняє себе у своїх властивостях і проявляється самим собою у всіх відношеннях. Матеріалістична філософія відкидає ідеалістичне поняття абсолюту і визнає єдиною основою Всесвіту матерію, яка існує вічно в русі і розвитку.

Абстракція — мислене відокремлення деяких властивостей і перетворення їх на самостійні об'єкти (наприклад, електропровідність, твердість, вартість тощо).

Агностицизм — напрям у філософії, прихильники якого заперечують пізнаванність сутності речей, об'єктивної істини (Юм, Берклі, Кант).

Аксіологія — вчення про цінності, філософська дисципліна, що вивчає ціннісне ставлення людини до світу.

Антинатуралізм — філософська позиція, яка виступає проти зведення усіх процесів до причинно обумовлених, вказуючи на акти свободи волі та творчу активність людини.

Антисциєнтизм (від грек. *anti-* — проти и лат. *scientia* — знання) — філософсько-світоглядна позиція, що протистоїть сциєнтизму, сутність якої полягає у критичному ставленні до науки, її місця в культурі та її можливостей пізнання. За ступенем критичності розрізняється від поміркованого до ворожого ставлення до науки.

Антитехніцизм — світоглядна установка стосовно функцій і значущості техніки у системі культури, згідно з якою техніка і науково-технічне знання у цілому є альтернативою культурним цінностям, а науково-технічні досягнення викликають страх як можливі знаряддя пригноблення людини.

Аналіз — метод пізнання, який полягає у розчленуванні цілого на частини.

Апостеріорі — знання, набуте у процесі досвіду.

Апріорі — ідеї, форми пізнання, які наявні в свідомості до досвіду, не набуті з досвіду.

Атман — дух, душа, активне свідоме начало в індійській ведичній традиції.

Атрибут — невід'ємна властивість речі, субстанції.

Брахман — світова душа, духовне абсолютне начало в індійській ведичній традиції.

Буття — найзагальніша визначеність речей, найзагальніша властивість усього сушого; буття як об'єктивне існування на протилежності ілюзії.

Відчуття — психічний пізнавальний процес, який полягає у відображенні окремих властивостей, предметів та явищ оточуючого світу. Відчуття — це сенсорний процес та його результат (сенсорний образ) психічного відображення суб'єкта окремих властивостей предметів та явищ при безпосередній дії фізичних та хімічних подразників на периферію аналізаторів (якою є органи чуття та рецептори).

Віра — сприйняття людиною ідей, поглядів (тверджень, свідчень, фактів тощо) як істинних, правдивих, іноді без попередньої перевірки на підставі тільки внутрішнього, суб'єктивного переконання, що не потребує більше жодних доказів. Віра у людському суспільстві існує у вигляді тих чи інших віровчень (релігій, світоглядів, ідеологій, концепцій). З точки зору теорій, які ототожнюють буття (суше) й істину, віра — це один із способів бачення буття (а отже, істини). Віра у багатьох випадках протиставляється знанню, яке базується на всебічному вивченні, та поясненні проявів буття.

Герменевтика (дав.-гр. ἑρμηνευτική — «мистецтво тлумачення»): а) мистецтво тлумачення, теорія інтерпретації та розуміння текстів; б) напрям у філософії ХХ ст., з точки зору якого мета філософії полягає у тлумаченні граничних сенсів культури, оскільки реальність ми осягаємо крізь призму культури, яка є сукупністю основоположних текстів.

Глозоїзм — погляд, згідно з яким матерія наділена чуттєвістю, яка різною мірою властива неживим, живим тілам і людині.

Гіпотеза (дав.-гр. ὑπόθεσις — основа, припущення) — це ідея, що дає відповідь на питання, яке виникло в ході дослідження; одне з можливих розв'язань проблеми. У практичній площині гіпотеза може визначатися як форма розвитку знань, що являє собою обґрунтоване припущення, висунуте з метою з'ясування властивостей і причин досліджуваних явищ. Як правило, гіпотеза висловлюється на підставі ряду спостережень (прикладів), котрі підтверджують її, і тому виглядає правдоподібно.

Гносеологія — теорія пізнання, одна з основних філософських дисциплін, яка досліджує закономірності процесу пізнання.

Гуманітарне знання — знання про власне людське в людині, те, що співіснує у ній разом з її фізичними, фізіологічним та іншими натуралістичними визначеннями. Предмет гуманітарного знання —

значущий для людини зміст, особистісні виміри об'єктів, їх ціннісні характеристики.

Деду́кція – процес виведення висновку, що гарантовано слідує, якщо вихідні припущення істинні, то висновок на їх підставі є чинним. Висновок має базуватися винятково на підставі попередньо наведених доказів та не містити нової інформації про предмет, що досліджується. **Дедуктивний** метод – спосіб дослідження, при якому окремі положення логічно виводяться із загальних положень (аксіом, постулатів, законів).

Діалектика – філософський метод, згідно з яким будь-яке явище перебуває в зміні, розвитку, в основі якого є взаємодія протилежностей.

Дух – ідеальне начало (принцип) на противагу природі як матеріальному началу. В людині розрізняють тіло (матеріальне), душу (сукупність психічних процесів) і дух – установка на всезагальне – моральні, релігійні та правові цінності, естетичні ідеали, світоглядні істини.

Догматизм – одностороннє, схематичне мислення, яке оперує догмами, здійснюючи аналіз і оцінку теоретичних і практичних проблем без урахування конкретної реальності.

Доіндустріальне суспільство – належить до конкретних соціальних характеристик і форм політичної і культурної організації, які були поширені до настання промислової революції. За нею йде індустріальне суспільство, Це суспільство, економічна система якого ґрунтується на землеробстві, рибальстві, мисливстві.

Дослідницька програма – метатеоретичне утворення, у рамках якого здійснюється теоретична діяльність, це серія теорій, що об'єднані сукупністю фундаментальних ідей і методологічних принципів, які змінюють одна одну. Розвиток науки, за І. Лакатасом, – це послідовна зміна науково-дослідних програм (НДП), які можуть певний час співіснувати і конкурувати між собою.

Закон – об'єктивний, істотний, необхідний, сталий зв'язок або відносини між явищами.

Емпіричний рівень наукового знання накопичується внаслідок безпосереднього контакту з реальністю при спостереженні або експерименті. Загалом наука спирається на твердо встановлені факти, що були отримані емпіричним, тобто дослідним, шляхом. На емпіричному рівні відбувається накопичення фактів, їх первинна систематизація і класифікація. Емпіричне знання уможливорює формулювання емпіричних правил, закономірностей і законів, які статистично виводяться зі спостережуваних явищ.

Есенціалізм (від лат. *essentia* – істотні, суть) – це уявлення про те, що філософія чи наука може досягнути та уявити абсолют-

ну істину, наприклад, необхідні або значущі сутності об'єктів, теоретичне та філософське настановлення, яке характеризується приписуванням деякій сутності незмінного набору якостей і властивостей (наприклад, концепція «ідей» Платона). Похідний від «есенції» термін **есенціалізм** використовується щодо теорій, у яких стверджується наявність незмінних і вічних якостей речей, об'єднаних певною родовою характеристикою.

Знання – це форма існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності людини. Виділяють різні види знання: наукове, повсякденне (*здоровий глузд*), інтуїтивне, релігійне та ін. Повсякденне знання служить основою орієнтації людини в навколишньому світі, основою її повсякденної поведінки і передбачення, але звичайно містить помилки і протиріччя. Науковому знанню властиві логічна обґрунтованість, доведеність, відтворення результатів, прагнення до усунення помилок і подолання суперечностей.

Ідеал (лат. *idealis* від грец. *ιδέα* – образ, ідея, пор. також ейдос) – вища цінність; якнайкращий, завершений стан того або іншого явища; зразок особистих якостей, здібностей; вища норма етичної особи; вищий ступінь етичного уявлення про благо і належність; досконалість у відносинах між людьми; найбільш довершений устрій суспільства, вища абсолютна істина, довершений взірць, Бог.

Ідеографічні науки – за В. Віндельбандом, мають своїм завданням опис індивідуальних фактів.

Ідея (від грец. *ιδέα* – початок, основа, прообраз) – це форма наукового пізнання, яка не тільки відображає об'єкт, його зв'язки, закономірності, а й спрямована на перетворення дійсності. Вона також поєднує істинне знання про дійсність і суб'єктивну мету її перетворення.

Індукція – це процес судження, котрий доходить висновку, що при наявному стані знань є, напевно, істинний, але не гарантує його. Індуктивний висновок може бути спростований або узагальнений при наявності додаткових фактів. Інакше, індукція полягає у формулюванні закону на засадах обмеженого обсягу спостережень повторюваних подій.

Інтерпретація (лат. *interpretatio*) – роз'яснення, тлумачення – стосовно наукових та літературних текстів, а також творів образотворчого мистецтва; також відтворення (наприклад, у музиці).

Інтуїтивізм – течія у філософії, яка абсолютизує роль інтуїції в пізнанні.

Істина – одна з центральних категорій гносеології; правильне відображення об'єктивної дійсності у свідомості людини, її уявленнях, поняттях, судженнях, умовиводах, теоріях об'єктивної дійсності.

Історицизм — соціально-філософська концепція, що стверджує можливість відкриття об'єктивних законів розвитку історії, або навіть вважає, що вони вже відкриті, і завдяки їм можна передбачати шляхи історичного розвитку (К. Маркс, А. Тойнбі). К. Поппер піддавав критиці цю концепцію.

Карма — у буддизмі, джайнізмі та індуїзмі означає закон відплати за моральні вчинки в минулому, який діє при перевтіленні після смерті людини в іншу істоту.

Категорії — загальні структури або властивості сушого — речей, процесів, живого, ідеальних предметів.

Коеволюція (від лат. *co-* — з, разом та *evolucio*) — термін, який використовувався сучасною наукою для позначення механізму взаємообумовлених змін елементів, складових цілісної системи, що розвивається. Виникнувши в біології, поняття «коеволюція» поступово набуває статусу загальнонаукової категорії. У філософській літературі терміном «коеволюція» позначається сукупна, взаємоадаптивна мінливість частин в рамках будь-яких біосистем (від молекулярного, клітинного аж до рівня біосфери в цілому).

Концепція (від лат. *conceptio* — сприйняття) — це форма тлумачення основної ідеї теорії, система поглядів на певне явище, спосіб його розуміння й тлумачення.

Матерія — філософська категорія, протилежна ідеї, ідеальному. Матеріальність речей чи процесів визначається їх речовинністю.

Метод (від грец. *μέθοδος* — «шлях через») (англ. *method*, нім. *Methode* *f*) — систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити для виконання певного завдання, досягнення мети. Поняття тотожне алгоритму діяльності чи технологічного процесу.

Міф (від грец. *Μῦθος* — казка, переказ, оповідання) — оповідання про минуле, навколишній світ, яке описує події за участю богів, демонів і героїв та історії про походження світу, богів і людства. Міфи характерні для первісних народів, що перебували або перебувають на стадії дораціонального, дофілософського і дорелігійного мислення. Окремі міфи складаються у міфологію того чи іншого народу, яка лежить в основі характерного для нього світогляду.

Натуралізм — світогляд, базований на уявленні, що все суще є проявом Природи і існує за законами Природи. Вона є найвищим законодавцем для всього сушого. Натуралізм це погляд на світ, відповідно до якого природа виступає як єдиний універсальний принцип пояснення всього сушого. Ця засада є методологічним принципом обґрунтування моральності, пояснення моральності людини і побудови етичних теорій на підставі законів природознавства.

Наука — форма інтелектуальної діяльності людей, спрямована на отримання об'єктивних знань про природу, суспільство, мис-

лення, на відкриття об'єктивних законів світу і передбачення тенденцій його розвитку. Це процес творчої діяльності з отримання нових знань і результат цієї діяльності у вигляді цілісної системи знань, сформульованих на основі певних принципів. Наука – система знань про закономірності розвитку природи, суспільства і мислення.

Номіналізм – напрям у середньовічній філософії, який у диспутах про універсалії протистояв реалізму. Термін «номіналізм» походить від латинського слова «nomen», що означає «ім'я», «назва». На противагу середньовічному *реалізму*, номіналісти вважали, що реально існують лише поодинокі індивідуальні речі, а загальні поняття (так звані універсалії) – лише назви, знаки або імена – породжені людським мисленням. Основними представниками цього напрямку були: Росцелін, Вільям Оккам.

Номотетичні науки – за В. Віндельбандом, мають своїм завданням формулювання загальних законів.

Пантеїзм – філософське і релігійне вчення про присутність Бога у естві самої природи, ототожнення природи з Богом, розчинення Бога в природі.

Парадигма (дав.-гр. παράδειγμα, *paradeigma* – приклад, зразок) – багатозначний термін, який залежно від контексту може означати: а) у епістемічному плані парадигма – це сукупність фундаментальних знань, цінностей, переконань і технічних прийомів, що виступають як зразок наукової діяльності; б) у соціальному – парадигма характеризується через конкретне наукове співтовариство, що її поділяє, цілісність і границі якої вона визначає.

Паранаука (дав.-гр. *пара* – біля, коло, суміжність) – група концепцій і припущень ідейно-гіпотетичного, теоретичного і псевдотеоретичного характеру, що прагнуть до застосування наукової методології до предметів ненаукового й позанаукового характеру (у тому числі до так званих «паранормальних явищ»).

Поняття – форма мислення, яка відображає істотні властивості, зв'язки і відносини предметів і явищ в їхній суперечності і розвитку; думка або система думок, що узагальнює, виділяє предмети деякого класу за певними загальними і в сукупності специфічними для них ознаками. Загальне поняття виражає *дійсний закон* виникнення, розвитку і зникнення одиничних речей.

Позитивізм – філософський напрям, який єдиним джерелом істинного знання проголошує емпіричний досвід, заперечуючи пізнавальну цінність філософських знань, теоретичного знання.

Постмодерн – соціологічна, історико-філософська концепція сприйняття світу в епоху постіндустріалізму, яка спирається на недовіру до традиційних реалістичних концепцій, до істиннос-

ті відображення реальності людськими органами відчуття і мислення.

Почуття — це специфічні людські, узагальнені переживання ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції — радість, любов, гордість, сум, гнів, сором тощо.

Практика (грец. *πράξις* «діяльність») — доцільна і цілеспрямована діяльність, яку суб'єкт здійснює для досягнення певної мети, змінюючи світ. Практика має суспільно-історичний характер і залежить від рівня розвитку суспільства, його структури.

Принцип (лат. *principium* — начало, основа) — це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або, принаймні, бажане. У повсякденному житті принципами називають внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні та теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різних сферах діяльності. У науці принципи — це загальні вимоги до побудови теорії, сформульовані як те первинне, що лежить в основі певної сукупності фактів. При характеристиці різноманітних систем принципи відображають ті суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування системи, без яких вона не виконувала б свого призначення.

Проблема — це теоретичне або практичне питання, яке потребує свого вирішення, вивчення і дослідження. У перекладі з грецької мови цей термін означає перешкоди, складність, завдання. Поштовхом до створення наукової проблеми є нові факти, що виникають на практиці; вони не вкладаються в існуючу систему знань і тому потребують для свого пояснення нових ідей.

Релігія (від лат. *religio* — зв'язок) — віра у наявність потойбічного світу, особлива система світогляду та світосприйняття, набір культурних, духовних та моральних цінностей, що обумовлюють поведінку людини. У широкому сенсі, як суспільний інститут, релігія — це сукупність вірувань і віровчень, існуючих у суспільстві. Вона складається, зокрема, із сукупності звичаїв, обрядів, правил життя і поведінки людей тощо. Вивченням релігії займається наука релігієзнавство.

Раціональність (від лат. *ratio* — розум) — термін у найширшому сенсі означає розумність, свідомість, протилежність ірраціональності. У більш вузкому значенні — характеристика знання з точки зору його відповідності деяким принципам мислення. Використання цього терміна часто пов'язане з увагою до відмінностей в таких принципах, тому прийнято говорити про різні типи раціональності.

Релятивізм — (від лат. *relativus* — відносний) — методологічний принцип, який полягає у метафізичній абсолютизації відносності і

умовності змісту пізнання. Сутність даного філософського напрямку: всяке знання відносно неусталене, суб'єктивне, залежить від людини.

Рефлексія – акт пізнання, предметом якого є пізнавальна діяльність свідомості.

Ритуал – (від лат. *ritualis* (обрядовий), від – лат. *ritus* – «релігійний обряд») – дія, що здійснюється внаслідок своєї символічної важливості та спроможності викликати емоції у присутніх, також нерідко вважається, що ритуал може впливати на природні та надприродні сили. Ритуалом слід вважати обряди надзвичайно урочистого, демонстративного характеру, де форма виконання жорстко регламентована.

Розуміння – психологічний стан, який виражає собою правильність ухваленого рішення і супроводжується відчуттям упевненості в точності сприйняття або інтерпретації якої-небудь події, явища, факту.

Самоорганізація – термін, який вживається для визначення процесів виникнення складних структур при відсутності нав'язаного зовнішньою дією порядку. Самоорганізація виникає у відкритих нелінійних, нерівноважних системах. Одним із проявів самоорганізації вважається виникнення та існування життя. Процеси самоорганізації вивчає сучасний міждисциплінарний розділ науки – синергетика.

Свідомість – відображення дійсності у формах, пов'язаних з практичною діяльністю. Можлива лише як суспільне явище.

Світогляд – сукупність переконань, оцінок, поглядів та принципів, які визначають найзагальніше бачення та розуміння світу і місце особистості у ньому, а також її життєві позиції, програми поведінки та діяльності. Світогляд людини зумовлений особливостями суспільного буття та соціальними умовами. Світогляд тісно пов'язаний з філософією, хоча поняття *світогляд* ширше. Філософія визначає себе як теоретичний світогляд. Світогляд властивий кожній людині, незалежно від того, чи є він раціонально усвідомлений. Основою для світогляду можуть бути, наприклад, міфи. Перш за все світогляд – це процес чуттєво-практичного ставлення людини до світу.

Символ – (англ. *symbol* символ) – знак, сутність, що позначає іншу сутність. Символом можуть виступати об'єкт, зображення, написане слово, що замінює собою деяке інше поняття, використовуючи для цього асоціацію, подібність або домовленість (наприклад, матеріальний об'єкт може використовуватися для позначення абстрактного поняття). Символи вказують (або слугують як знак) на ідеї, поняття або інші абстракції.

Синергетика – (англ. *synergetics*, від грецької син – «спільне» і ергос – «дія») – міждисциплінарна наука, що займається вивченням процесів самоорганізації і виникнення, підтримки стійкості і розпаду структур (систем) різної природи на засадах методів математичної фізики («формальних технологій»). Синергетика – це теорія самоорганізації в системах різноманітної природи. Вона досліджує явища та процеси, в результаті яких в системі в цілому можуть з'явитися властивості, яких не має жодна з частин.

Система (від дав.-гр. σύστημα – сполучення) – множина взаємопов'язаних елементів, відокремлена від середовища і яка взаємодіє з ним як ціле.

Скептицизм – філософські погляди, які сповідують сумнів у можливості пізнання істини.

Сприйняття – цілісний образ предмета, безпосередньо даний у живому спогляданні в сукупності усіх його сторін, синтез окремих відчуттів.

Суспільна свідомість – це сукупність ідей, теорій, поглядів, уявлень, почуттів, вірувань, емоцій людей, настроїв, у яких відбивається природа, матеріальне життя суспільства і вся система суспільних відносин. Суспільна свідомість формується і розвивається разом з виникненням суспільного буття на основі соціальних відносин.

Сцієнтизм (від лат. *scientia* – знання, наука) – глибоке переконання в можливості універсального застосування наукового методу та підходу, точка зору, що емпірична наука є найбільш авторитетним світоглядом або найціннішою частиною людських знань, аж до виключення інших точок зору. Гносеологічне джерело сцієнтизму – різке зростання в ХІХ–ХХ ст. ролі природознавства в суспільстві.

Сутність – внутрішні, усталені, суттєві риси, які досягаються розумом.

Техніка (від грец. *techne* – мистецтво, майстерність) – сукупність засобів, створених людством для обслуговування своїх потреб виробничого і невиробничого характеру. У техніці матеріалізовані знання і виробничий досвід, накопичені людством у процесі розвитку суспільного виробництва. У вузькому сенсі під технікою маються на увазі машини, механізми, прилади, пристрої, знаряддя тієї чи іншої галузі.

Техніцизм – світоглядна установка стосовно функцій і значущості техніки у системі культури, протилежної антитехніцизму. Техніцизм проголошує науку, техніку основними рушіями соціального прогресу.

Технологія (від грец. *τεχνολογία*, що походить від грец. *τεχνολογος*; грец. *τεχνη* – майстерність, техніка; грец. *λογος* – (тут) передавати) – наука («корпус знань») про способи (набір і послідовність

операцій, їх режими) розв'язання завдань людства за допомогою (шляхом застосування) технічних засобів (знарядь праці).

Теоретичний рівень наукового знання – знання, отримане шляхом абстрагуючої діяльності думки. Мета теоретичного дослідження – встановлення законів і принципів, які дозволяють систематизувати, пояснювати і передбачати факти, встановлені у ході емпіричного дослідження.

Теорія (від грец. θεωρία – розгляд, дослідження) – це структурована система достовірних, глибоких та конкретних знань про дійсність, яка дає цілісне, синтетичне уявлення про закономірності та суттєві характеристики об'єкта пізнання.

Тілесність – це органічна єдність людини, що характеризується переплетінням природно-тілесних передумов існування із соціальними, культурними впливами на особистість.

Універсум – філософський термін, що позначає всю буттєву реальність (як досяжну, так і недосяжну) у часі і просторі.

Уявлення – узагальнений чуттєво-наочний образ предмета, який справляв вплив на органи чуття в минулому, але вже не сприймається зараз.

Факт (від лат. *factum* – зроблене) – поняття, що має виражену суб'єкт-об'єктну природу, що фіксує реальну подію або результат діяльності (онтологічний аспект) і що вживається для характеристики особливого типу емпіричного знання, яке, з одного боку, реалізує вихідні емпіричні узагальнення, будучи безпосереднім базисом теорії або гіпотези (в окремих випадках й самої теорії), а з іншого боку – має у собі сліди семантичного впливу останніх (логікогносеологічний аспект).

Філософія – особлива форма пізнання світу, що вивчає найзагальніші суттєві характеристики і фундаментальні принципи реальності і пізнання, буття людини, відносин людини і світу. Також під філософією розуміють форму людського мислення, теоретичну форму світогляду. Своїм основним завданням філософія має встановлення перших, основних істин, які слугують першопочатком або принципами для інших істин. Як наука, філософія прагне раціональними засобами створити гранично узагальнену картину світу і місця людини у ньому, досліджуючи пізнавальне, ціннісне, соціально-політичне, моральне й естетичне ставлення людини до світу.

Філософія техніки – предметом філософії техніки є вивчення причин виникнення техніки, її вплив на суспільство та культуру. Основоположником цього розділу філософії є Ернст Капп, який написав «Основні напрями філософії техніки. До історії виникнення культури з нової точки зору» (1877). Предметом систематичного

вивчення ця наука стала тільки в ХХ ст. Існують протилежні оцінки щодо ролі техніки у суспільстві.

Форма – зовнішній вияв предмета, певного змісту, внутрішня структура, певний порядок предмета або перебігу процесу.

Ціле – інтегроване поєднання нових якостей, які не властиві окремим частинам, але виникають в результаті їх взаємодії у певній системі зв'язків.

Цінність – будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, заради якого вона живе. Вивченню людських цінностей присвячений розділ філософії – аксіологія, який підрозділяється на етичну й естетичну аксіологію. Сучасні емпіричні дослідження людських цінностей охоплює теорія цінностей.

Якість – сукупність ознак, що вирізняють річ серед інших, відмінних від неї, і споріднює з подібними.

Навчальне видання

Осипов Анатолій Олександрович

ФІЛОСОФІЯ

Навчально-методичний посібник
для студентів денної та заочної форми навчання

Редактор М.С. Ярмолюк
Комп'ютерна верстка Г.М. Хомич

Підписано до друку 3.04.2014. Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 3,49.
Тираж 300 пр. Зам. № .

ПВНЗ «Дніпропетровський університет
імені Альфреда Нобеля».
49000, м. Дніпропетровськ,
вул. Набережна В.І. Леніна, 18.
Тел. (056) 778-58-66, e-mail: rio@duerp.edu
Свідоцтво ДК № 4611 від 05.09.2013 р.

Віддруковано у ТОВ «Роял Принт».
49052, м. Дніпропетровськ, вул. В. Ларіонова, 145.
Тел. (056) 794-61-05, 04
Свідоцтво ДК № 4121 від 27.07.2011 р.